

**The Romanian
Revolution of '89:
Genesis**

BOGDAN MIHAIL JUNCU

The study aims to reveal the social causality that lies behind the violent breakdown of the romanian communist regime in december 1989.

The main structural factor which helps to explain it is represented by the internal contradiction of the very communist modernisation project, namely the high dissonance between, on one hand, the (ultra) rapid technoeconomic development and, on the other hand, the stifling of civil society and hence, the refusal of the inherent political consequences of the cultural modernisation and social differentiation processes.

GENEZA REVOLUȚIEI ROMÂNE DIN 1989

Ințelegerea specificului dinamicii politice pre-revoluționare și în mod particular a cauzelor transformării violente a regimului comunist din decembrie 1989 presupune analiza relației dintre, pe de o parte, provocările exercitate în această perioadă a "pre-tranziției" și, pe de altă parte, răspunsul partidului-stat, materializat în politici publice concrete. Din acest punct de vedere, trebuie spus de la început că practica politică a anilor '80 a reprezentat continuarea programului voluntarist de dezvoltare economico-socială elaborat la sfârșitul anilor '60 și demarat efectiv la jumătatea deceniului opt ca urmare a directivelor Congreselor al X-lea (1969) și al XI-lea (1974) ale PCR, prin care s-a stabilit ca obiectiv politic fundamental "realizarea societății sociale multilateral dezvoltate și înaintarea României spre comunism". La baza acestei decizii pe termen lung a noii conduceri politice instalate în 1965 a stat recunoașterea necesității dezvoltării tehnologice și modernizării rapide a sistemului economic românesc, aflat încă, la jumătatea anilor '60, în stadiul de subdezvoltare, atât prin raportare la economiile capitaliste occidentale cât și în comparație cu URSS și cu statele comuniste central-europene.

Accelerarea procesului de modernizare tehnologică și economică a necesitat însă asigurarea condițiilor politice pentru mobilizarea înaltă a resurselor materiale și umane la nivelul întregii economii, astfel încât anii '70 și '80 au reprezentat o perioadă de accentuare a controlului politic de tip totalitar asupra societății românești. Instrumentul modernizării economice "de sus" a fost constituit de mecanismul Planului Național Unic de Dezvoltare Economică și Socială, elaborat cincinal și anual de către PCR în conformitate cu proiectul general de transformare

a economiei industrial-agrare românești într-o economie industrială socialistă. Inversând teoria marxistă ortodoxă, acțiunea politică a PCR a urmărit astfel, sub conducerea directă a lui N. Ceaușescu, întărirea rolului partidului - stat în planificarea vieții economice și în ceea ce privește controlul forțelor de opoziție din interiorul societății. Subliniind posibilitatea și necesitatea conducerii planificate și științifice a economiei, ideologia oficială a partidului arăta astfel că "suprastructura politică a orânduirii sociale sunt un rol esențial în reglarea și direcționarea evoluției economice și sociale", că "în procesul edificării noii orânduri se produce o schimbare fundamentală a corelației dintre spontan și conștient" și că "în socialism, rolul factorului subiectiv se amplifică în așa măsură încât activitatea conștientă și organizată (...) devine o cerință logică a dezvoltării (...)" (Curs de socialism științific, 1975, p. 357-360). Rezultatul central al efortului general de acumulare economică condus de partid urma astfel să fie înșăptuirea până în anul 1990 a societății sociale multilateral dezvoltate, bază pentru făurirea treptată a societății comuniste (Ceaușescu, 1974, p. 107).

Suprapunerea conflictuală a problemelor modernizării economice, sociale și culturale, împreună cu problema inscurității naționale persistente presupune însă, pentru orice societate în curs de dezvoltare, adoptarea de decizii politice dilematice, purtătoare de costuri sociale și politice înalte. În cazul României, opțiunea PCR a fost direcționată, în anii '70 și '80, către depășirea rapidă a statutului economic semi-periferial și creșterea puterii externe a statului, respectându-se însă de-

pendența economică și politică de URSS și Tratatul de la Varsavia. Incapacitatea conducerii comuniste a acestor două decenii de a-și realiza în mod satisfăcător obiectivele auto-impuse (și în special atingerea simultană a unei înalte creșteri economice și a unui nivel ridicat al calității vieții - inclusiv al vieții politice-) constituie cauza principală a delegitimării progresive a regimului condus de PCR și, în final, a dezintegrării sale violente.

Creșterea potențialului economic românesci într-un interval de timp mediu (20 ani) a trebuit să fie realizată în condițiile unui posibil acțional limitat de nivelul redus al acumulărilor anterioare și, situație tipică semi-periferiei, sub presiunea cercului vicios al subdezvoltării (dezvoltare tehnologică redusă => productivitate redusă => venituri reduse => acumulare și investiții reduse). Spargerea acestui cerc vicios s-a făcut în perioada 1975-1980 atât prin recurgerea la sursele de finanțare externe (în mare parte occidentale) cât și prin restrângerea consumului intern, prin intermediul prelevării masive a surplussurilor realizate de agricultură și industrie, element generator de insatisfacție la nivelul întregii populații, inclusiv al muncitorimii. La originile crizei politice latente a anilor '80 a stat însă și decizia luată odată cu receptarea impactului crizei economice mondiale (și în special receptarea creșterii dobânzilor pe piețele financiare dominate de dolar) cu privire la micșorarea dependenței economico-financiare de țările occidentale și la returnarea integrală, înainte de 1990, a datoriei externe contractate pentru finanțarea industrializării.

GENEZA REVOLUȚIEI ROMÂNE DIN 1989

Tabelul 1.

Sistemul politic românesc, 1980-1989. Agenda politică și politicile publice

Finalitățile sistemiche	Dezvoltare economico-socială accelerată, reducerea decalajului economic față de țările socialiste și capitaliste dezvoltate	Democrație socialistă, participare și conducere colectivă, construirea omului nou	Politică externă independentă, autarhie și retragere parțială din sistemul internațional
	CONSTRUIREA SOCIETĂȚII SOCIALISTE MULTILATERAL DEZVOLTATE		
Principalele instrumente de politică publică	<ul style="list-style-type: none"> - economie de comandă; proprietate socialistă, planificare imperativă, ocupare integrală a forței de muncă; - industrializare socialistă, supradimensionarea investițiilor publice în capacitatele productive din industrie și în infrastructuri; - urbanizare accelerată, sistematizare teritorială, amplasare rațională a forțelor de producție în teritoriu; - reducerea și raționalizarea consumului populației; - workfare state, reducerea protecției sociale; - omogenizarea condițiilor de viață, reducerea inegalității economico-sociale. 	<ul style="list-style-type: none"> - fuziunea puterilor statului, unipartidism, corporatism, fuziunea partid-stat; - control politic totalitar, centralizare înaltă a deciziei politice și economice, centralism democratic; - alegeri nedemocratice, eliminarea elitelor alternative din interiorul și din afara partidului-stat; - respectarea codului etic și echitației socialistice, dezvoltarea conștiinței sociale, omogenizare culturală și socială; - restrângerea drepturilor și libertăților cetățenești; - monopol asupra mass-media, propagandă totalitară. 	<ul style="list-style-type: none"> - colaborare economică limitată cu Occidentul (lichidarea datoriei externe, reducerea importurilor de tehnologie); - reducerea contactelor politice și culturale cu țările capitaliste; - respingerea condiționărilor internaționale privitoare la respectul drepturilor omului (SUA, CSCE); - acceptarea dependenței în relațiile cu URSS și CAER; - politică de strânsă colaborare cu țările în curs de dezvoltare.

Tabelul 2.

Datoria externă totală a RSR, 1973-1989 (milioane de dolari SUA)

1973	1975	1977	1979	1981	1983	1985	1987	1989
57,3	121,5	616,1	3 583,4	10 446,8	9 128,5	7 008,0	6 580,0	500,0

Sursă: *World Tables 1993* (Baltimore and London : The Johns Hopkins University Press, 1993), p. 502-503.

Tabelul 3.

Destinația exporturilor românești, 1970-1989 (% din totalul exporturilor)

	1970	1980	1988
Tări capitaliste dezvoltate	35,2	34,8	25,0
URSS	28,6	19,6	26,0
Tări în curs de dezvoltare	13,9	27,9	29,5

Sursă: L'Etat du monde, 1991. Annuaire économique et géopolitique mondial (Paris: Editions La Découverte, 1990), p. 224.

Simultaneitatea eforturilor investiționale și de lichidare a întregii datorii externe (obiectiv îndeplinit în martie 1989) a avut drept principal efect reducerea consumului populației și sufocarea economiei, condamnată la o crescândă izolare internațională. Dacă proiectele de investiții în capacitatele energetice și industriale precum și în infrastructurile materiale au reușit să modifice structura generală a sistemului economic (reducerea populației ocupate în agricultură fiind un bun indicator al efortului de industrializare : de la 49% din totalul populației active în 1970 la 28% în 1989), succesele în dezvoltarea calitativă a producției și în ceea ce privește competitivitatea exporturilor au fost limitate, doavă reorientarea fluxurilor comerciale ale României în anii '80 către piețele mai puțin pretențioase ale URSS și ale țărilor în curs de dezvoltare.

De asemenea, politica comercială autarhică, menită să promova masiv exporturile proprii și să limiteze importurile la strictul necesar aprovizionării industrii românești a determinat ruperea atât de circulația mondială a inovațiilor tehnologice cât și de presiunea competitivă și restructurantă a importurilor dinspre economiile dezvoltate, menținându-se astfel dezvoltarea tehnologică internă la un nivel scăzut. Intensa ex-

ploatare a fondurilor fixe și ritmul extrem de redus al înlocuirii tehnologiilor uzate fizic și moral a făcut astfel ca în 1989 nivelul mediu de uzură a fondurilor fixe din industrie să ajungă la 36,6% (Grigorescu, 1993, p.50).

Una dintre măsurile importante prin care s-a realizat prelevarea veniturilor populației (dincolo de impozitarea progresivă și încadrarea salariilor într-o scară diferențială ce nu depășea raportul de 1:5 între valorile extreme), a fost introducerea, începând cu 1982, a mecanismului participării oamenilor muncii la constituirea fondului de dezvoltare economică, destinat exclusiv investițiilor (Legea nr.3/1982). Renunțarea la finanțarea externă a determinat partidul să introducă această formă de participare la proprietatea asupra mijloacelor fixe pentru a obține, prin intermediul acestui cvasti-impozit¹, resursele interne necesare finanțării atât dezvoltării cât și plății datoriei externe (în 1990, în momentul restituiri părților sociale, volumul total al acestora ajunsese la circa 30 miliarde de lei). În plus, bugetul apărării și cel social (acesta din urmă cunoscând valorile cele mai mici din întreg blocul CAER) au trebuit să fie reduse semnificativ pentru a permite realizarea efortului investițional din economie .

¹ Depunerile la fondul de dezvoltare economică a unităților sociale se făceau pe o perioadă de cel puțin 5 ani iar procedura de restituire era extrem de lentă, presupunând existența unui depozit de cel puțin 10.000 lei și o perioadă de restituire eşalonată într-un interval de la 2 la 5 ani.

GENEZA REVOLUȚIEI ROMÂNE DIN 1989

Tabelul 4.

Cheltuielile publice destinate apărării și educației, 1970-1988

(% din PNB)

	1970	1980	1988
Cheltuieli pentru apărare	2,0	2,0	1,3
Cheltuieli pentru educație	3,0	3,3	2,1*

Sursă: *L'Etat du monde 1991* - op.cit., p.225.

* = 1985

În cele patru cincinale cuprinse între Congresele al X-lea și al XIV-lea ale PCR (1969-1989), resursele materiale, financiare și umane au fost direcționate cu prioritate către obiectivul creșterii potențialului productiv al industriei românești (în această perioadă, partea din venitul național alocată dezvoltării s-a situat constant la nivelul unei treimi) și, de asemenea, urbanizării și sistematizării teritoriale a țării (între 1970 și 1989 populația urbană a crescut cu 20 de procente, de la 36,9% la 53,3%, adică de aproape două ori mai rapid față de perioada primelor două decenii de conducere comună). Încercând să răspundă în mod prioritar provocărilor de natură economică, regimul comunist a subordonat obiectivului modernizării tehnico-economice toate celelalte finalități sistemicе, adoptând o politică de finală omogenizare economico-socială, de centralizare extremă a puterii politice pe plan intern și de relativă independență în ceea ce privește relațiile economiei și statului pe plan extern.

Astfel, sinonimă în concepția conducerii PCR cu creșterea calității vietii, blocarea diferențierii de clasă și de status a fost transpusă în practică atât prin politica salarială egalitară cât și prin procesul de sistematizare și modernizare a orașelor și comunelor, destinat a apropia condițiile de viață din cele două medii rezidențiale, întăririi alianței dintre clasa muncitoare, tărâmire și intelectualitate și dispariției deosebirilor esențiale dintre diferențele clase și categorii sociale (Ceaușescu, 1987). Succesul politicii de anulare a diferențelor economico-sociale (valoarea coeficientului Gini pentru România anului 1989 era foarte

scăzută, de numai 23,5. Poverty, Children and Policy, 1995, p. 139) a constituit însă un puternic obstacol în calea realizării unei motivări eficace a forței de muncă calificate și un factor alienant pentru categoriile de mijloc (pentru a da numai un exemplu, dacă salariul mediu net al unui lucrător din domeniul științific era în 1970 mai mare cu 29 de lei față de cel al unui lucrător din construcții - o diferență oricum foarte mică -, în 1980, odată cu revenirea la politica stalinistă de privilegiere a muncitorilor, salariul primei categorii devenise deja mai mic față de cel de-al doilea cu 74 de lei, în 1985 cu 248 de lei iar în 1989 cu 444 de lei (Anuarul Statistic al României, 1990, p. 123).

În al doilea rând, centralizarea deziciei politice în partid și în stat a fost realizată sub masca propagandistică a construirii "societății socialiste", accentuarea dictaturii personale și amplificarea controlului politic totalitar realizându-se astfel pe mai multe căi. La nivelul organizării sistemului constituțional, începând cu a doua jumătate a anilor '60, a avut loc redefinirea echilibrului de putere dintre instituțiile statului, în sensul creșterii puterii executivului și reducerii capacitatii legislativului de a controla guvernul și administrația centrală (aceasta în condițiile menținerii și chiar accentuării controlului partidului asupra tuturor structurilor statului, în virtutea prevederilor constitutionale privind rolul politic conducerii PCR). Odată cu adoptarea noii Constituții a RSR (1965) și a numeroaselor revizuirilor constitutionale ulterioare (1968, 1969, 1971, 1972, 1974, 1975, 1979 și 1986), s-a abandonat

de jure sistemul "Republicii întări" comuniste (1947-1965): Consiliul de Miniștri și Primul Ministru, subordonăți anterior numai Prezidiului Marii Adunări Naționale (organ colectiv cu funcție executivă), au intrat și sub autoritatea nou creatului Consiliu de Stat și, după 1974, a Președintelui RSR.

De la conducerea colegială a executivului s-a trecut deci, după 1965 și 1974, la centralizarea puterii în mâinile președintelui RSR, conducător de jure și de facto atât al PCR (în calitatea sa de secretar general) cât și al statului, atribuțiile constituționale permisându-i conducerea directă a Consiliului de Stat, a Consiliului de Miniștri, a Consiliului Suprem al Dezvoltării Economico-Sociale (Legea 1/1973), a Consiliului Apărării RSR, a armatei și serviciilor speciale și, de asemenea, numirea și revocarea membrilor executivului, ca și a Procurorului General și a membrilor Tribunalului Suprem. Chiar și în lipsa elemen-

tului definitoare pentru un regim preșidențial (scrutinul direct pentru alegerea președintelui), procesul de "prezidențializare" a instituțiilor statului a devenit evident atât din punct de vedere juridic/structural cât și funcțional. Posibilitatea Președintelui RSR de a numi și revoca direct miniștrii și înaltii funcționari publici a permis concentrarea la maximum a puterii politice și desăvârșirea, în plan general, a controlului politic al partidului-stat asupra acțiunilor entropicale ale opozanților politici potențiali. Marginalizarea Marii Adunări Naționale în cadrul procesului decizional de stat și, astfel, reducerea și mai puternică a controlului colectiv asupra acțiunilor președintelui (ca și asupra procesului de legiferare însuși) este ilustrată și de raportul dintre producția de acte normative a MAN (legi și hotărâri) și, respectiv, a celor două P.D. instituții conduse de către N. Ceaușescu: Consiliul de Stat (decrete)

Figura 1. Relațiile executiv - legislativ înainte și după 1965

a) 1948 - 1965.

numește și
destituie-

Primul-Ministru
Consiliul de Miniștri
-hotărâri
-dispoziții

Prezidiul
MAN

-lege și
-decrete revocă

Marca Adunare Națională

-legi

b) 1965/1974 - 1989.

-decrete prezidențiale
-decizii

prezidează
Consiliul de Stat
-decrete
-hotărâri

Consiliul de Miniștri

Președintele RSR

-lege și revocă

-lege și revocă

Marca Adunare Națională

-legi

-hotărâri

Primul-Ministru

-hotărâri

GENEZA REVOLUȚIEI ROMÂNE DIN 1989

Tabelul 5.

Numărul actelor normative emise anual de către Marea Adunare Națională, Consiliul de Stat și Președintele RSR, 1980-1989

	Legi	Hotărâri ale MAN	Decrete ale Consiliului de Stat	Decrete prezidențiale
1980	36	20	432	334
1981	40	6	425	218
1982	31	15	458	349
1983	28	8	484	290
1984	30	7	465	297
1985	10	16	439	288
1986	29	6	442	195
1987	16	5	342	188
1988	21	6	383	190
1989	11	4	313	180

Sursă: *Colecția de legi și decrete, 1980-1989* (Consiliul de stat, Sectorul Buletinului Oficial și al Publicațiilor legislative, 1980-1989).

și Președinția însăși (decrete prezidențiale) (tabelul 5). Dacă menționăm de asemenea că în anii '80 hotărârile MAN priveau, în marea lor majoritate, aspectele simbolice și rituale ale politicii partidului și statului român (declarații retorice de politică externă adresate marilor puteri ori chemări adresate oamenilor muncii de a acționa cu dăruire și abnegație pentru înfăptuirea obiectivelor Planului Național Unic), iar cea mai mare parte a puținelor legi adoptate de MAN aveau ca obiect simpla adoptare post-factum a decretelor normative ale Consiliului de Stat (referitoare la domeniul reglementărilor organica), putem releva încă o dată marginalizarea legislativului și deci subordonarea față de președinte a celei mai importante instanțe colective de decizie în stat (realegerea constantă și complet neproblematică -în unanimitate- a președintelui RSR de către MAN confirmând-o la rândul său).

Centralizarea puterii a fost realizată și prin corporatizarea relațiilor politice și instituțiilor de legătură dintre societate și partidul-stat. Dincolo de înregimentarea politică masivă a elementelor active ale populației prin intermediul organizațiilor

de partid existente în fiecare unitate economică sau instituție publică (numărul membrilor PCR era în 1974 de 2,5 milioane iar în 1980 de 3.044.336, adică 29,5% din forța de muncă activă. Curs de socialism științific, 1975, p.417 și Magazin Istoric 5/1981, p.8), aceasta s-a înfăptuit prin modul centralist de organizare a interacțiunilor dintre stat, partid și organizațiile de masă și obștești. Pentru a anula posibilitatea unor evoluții instituționale neconforme cu obiectivele PCR, toate organizațiile obștești (presa, sindicatele din toate sectoarele și ramurile economiei, asociațiile cultural-științifice, cultele, organizațiile cooperatiste) au fost integrate sub cupola Frontului Democrației și Unității Socialiste (care a înlocuit în 1980 vechiul FUS - Frontul Unității Socialiste), instituție de tip corporatist având, ca și PCR, structuri active la toate nivelurile (național, județean, municipal, orașenesc și comunal) și fiind menită a supune controlului partidului toate inițiativele și acțiunile cu caracter politic ale societății. Astfel, orice candidatură pentru o funcție reprezentativă (inclusiv pentru Marea Adunare Națională) nu putea fi depusă decât în numele FDUS,

acest organism urmând a exercita și aşa deputaților aleși în MAN. Funcțiile reale ale acestei instituții pseudo-participative erau în fapt realizarea controlului PCR asupra tentativelor de dizidență organizată din afara partidului și, de asemenea, socializarea submisivă a populației (prin inculcarea și ritualizarea supunerii față de conducerea politică, precum în cazul acțiunilor educative de dezbatere a documentelor de partid și de stat și de cunoaștere a legislației comuniste menite să crește conștiința socialistă și a desăvârși educația comunistă a oamenilor muncii). În mod similar, caracterul pseudo-democratic al diferitelor forme de participare directă (Adunările Generale și Consiliile Oamenilor Muncii la nivel de întreprindere, Congresul Oamenilor Muncii, Congresul Tânărăimii, Congresul Științei și Învățământului, alegerile pentru Marea Adunare Națională precum și participarea prin referendum - exercitată o singură dată, în 1986, pentru confirmarea deciziei PCR de reducere unilaterală cu 5% a armamentelor, efectivelor și cheltuielilor militare) este evidențiat de lipsa completă a acțiunilor deviantă la nivelul tuturor acestora, de prezența constantă a unanimității. Controlul politic totalitar asupra participării și mobilității politice a fost exercitat însă și prin intermediul subordonării organismelor de tip reprezentativ: astfel, unul dintre izvoarele dreptului socialist era constituit de Hotărârile emise de către Consiliul de Miniștri împreună cu Consiliul Central al Uniunii Generale a Sindicatelor din România, optiunile și deciziile importante ale UGSR fiind astfel supuse controlului direct al statului; de asemenea, conform prevederilor Constituției din 1965, din Consiliul de Miniștri făceau parte în mod automat președintele Consiliului Central al UGSR, președintele Uniunii Naționale a Cooperativelor Agricole de Producție, președinta Consiliului Național al Femeilor și primul-secretar al Comitetului Central al Uniunii Tincrețului Comunist (art. 80), ceea ce per-

numițul control obștesc asupra activității mitica astfel ținerea în subordonare a acestor cvasi-grupuri de interes infra-statale.

Strâns legate de aceste măsuri sunt și acțiunile conducerii PCR de marginalizare ori chiar eliminare a elitelor alternative atât din interiorul cât și din afara partidului. Pe lângă instrumentele luptei politice directe, aceasta a fost realizată în mod sistematic la nivel național prin politica maoistă de omogenizare culturală, de desfășurare a unei revoluții culturale permanente, organizată și controlată de Consiliul Culturii și Educației Socialiste prin intermediul unui complex de acțiuni culturale-politice cu finalitate masificatoare, precum Festivalul Național al Muncii și Creației "Cântarea României", cea mai mare manifestare de acest gen, organizată în etape de-a lungul fiecărui cincinal (și în cadrul căreia trebuiau prezentate și avizate politic toate creațiile culturale) sau competiția sportivă de masă "Daciada", având la rândul său faze locale, județene și naționale. Blocarea posibilității articulării independente a unor curente de opinie nefavorabile regimului a fost realizată și prin intensificarea controlului comunicării sociale și politice. După 1980 a fost decretat controlul strict al mijloacelor personale de multiplicat informații iar mass-media, supusă unei cenzuri sporite, a incetat să mai reflecte stiri sau punct de vedere aflate în disonanță cu ideologia oficială. De asemenea, între 1980 și 1989 numărul total al titlurilor editate (cărți și broșuri) s-a redus cu aproape jumătate (de la 3810 la 2159), ajungând la unul din nivelele cele mai scăzute din Europa Centrală și de Est, inferior chiar și anului 1950, când s-au editat 2921 titluri (Anuarul Statistic al României, 1991, p.207). În mod similar, în 1980 numărul ziarelor și revistelor a scăzut cu numai puțin de 207 titluri față de perioada relativei deschideri culturale din 1970 (idem., p.210).

Dincolo de evidența funcție de control asupra posibilelor dizidențe sau

GENEZA REVOLUȚIEI ROMÂNE DIN 1989

acțiuni de opoziție de masă, această politică a revoluției culturale permanente a fost menită, așa cum au anunțat-o în mod explicit "Tezele din iulie 1971", a bloca "concepțiile liberaliste, mic-burgheze" și atitudinile de valorizare a societății capitaliste de tip occidental, urmărind a promova, dimpotrivă, valorile moral-politice cuprinse în "Codul principiilor și normelor muncii și vieții comuniștilor, ale Eticii și Echității Socialiste", adoptat de Congresul al XI-lea al PCR în 1974 și îndreptat împotriva "rămășițelor mentalităților retrograde, a influențelor ideologiei și moralei burgheze" (Curs de socialism științific, 1975, p. 460). Structurarea activității de propagandă totalitară în jurul mitului taumaturgic și prometeic al arderii etapelor și creării societății comuniste și "omului nou" era îndreptată deci atât către crearea și susținerea imaginii generale a legitimității regimului cât și împotriva ideii de diferențiere socială și inegalitate meritocratică, valori diametral opuse idealului democrației muncitorăști revoluționare. Pe de altă parte însă, guvernarea comună a recurs la intensificarea naționalismului și exacerbarea animozităților inter-etnice dintre majoritate și minoritatea maghiară, folosind-o pe aceasta din urmă ca absorbant al nemulțumirilor create de neficiența politiciei economico-sociale. Micșorarea numărului unităților de învățământ cu predare în limba maghiară și ignorarea cererilor minorității maghiare (Deletant, 1997) s-au alăturat politicii de confruntare adoptată de RSR în relațiile cu Ungaria, toate acestea servind astfel drept factor stimulator pentru propaganda naționalistă a regimului comunist. Un indicator al creșterii insatisfației în rândul minorității maghiare îl constituie creșterea rapidă în anii '80 a numărului emigranților din rândurile acestei minorități: de la 1.058 în 1979 la 10.099 în 1989 (Anuarul Demografic al României, 1996, p.513).

Dacă pe plan intern preeminența obiectivului modernizării economice a

atras după sine o politică dictatorială de omogenizare economică, socială și culturală, în plan extern conducerea de partid și de stat a optat în anii '80 pentru o politică de retragere parțială din sistemul relațiilor cu țările capitaliste și de adâncire a dependenței față de URSS și CAER. Derivată atât din decizia de industrializare prin forțe proprii și de returnare forțată a datoriei externe cât și din opțiunea președintelui RSR pentru o politică externă voluntaristă și presupus aducătoare de prestigiu, creșterea izolării României față de Occident simultan cu reorientarea către URSS și țările în curs de dezvoltare (ca piețe de aprovizionare și desfacere mult mai accesibile), a avut drept consecințe în plan economic sufocarea sistemului productiv, întârzierea reformelor și înrăutățirea generală a situației economice iar în plan politic declinul puterii și prestigiului RSR, progresiv izolată și condamnată de comunitatea internațională (inclusiv de URSS, după 1986) pentru lipsa reformelor economice și democratice și pentru abuzurile din sfera drepturilor omului semnalate de CSCE, Departamentul de Stat al SUA sau Amnesty International. Deteriorarea continuă a relațiilor României cu SUA în deceniul 9 reflectă cel mai bine această stare de fapt. Confruntat cu criticele crescănde ale Congresului SUA și cu rezultatele negative ale monitorizărilor economice și politice externe, președintele N. Ceaușescu a decis, prinț-o inițiativă diplomatică fără precedent, renunțarea unilaterală la Clauza Națiunii celei mai favorizate acordată de SUA în anul 1975. România a refuzat de altfel sistematic în anii '80 condițiile politice și economice impuse de SUA, Fondul Monetar Internațional și Banca Mondială la acordarea creditelor și a asistenței financiare, condiții care vizau introducerea unor reforme de structură în economie și politică și care au fost interpretate de conducerea RSR ca un amestec în treburile interne ale țării (în ciuda faptului că majoritatea lor reprezentau cereri legitime bazate pe anga-

jamente internaționale asumate de către statul român, în special în cadrul acordurilor CSCE cu privire la drepturile și libertățile cetățenești și tratamentul aplicat minorităților naționale).

Analiza eficacității politicii economico-sociale a statului comunist poate releva una dintre sursele centrale ale insatisfației politice crescând în perioada anilor 1980-1989 și anume decalajul dintre așteptările privitoare la dezvoltarea economico-socială (puternic alimentată chiar de către propaganda oficială) și rezultatele directe și indirecte ale politicilor publice. Indicatorul cel mai direct al subperformanței politicii economice a PCR este oferit din acest punct de vedere de comparația dintre obiectivele stabilite prin Planul Național Unic și valorile reale obținute anual și cincinal între 1981 și 1989 (Tabelul 17). Amploarea eșecului economic este reliefată deci de distanța mare dintre, pe de o parte, ritmul foarte înalt de creștere prevăzut și realizat în cele două cincinale ale anilor '80 și, pe de altă parte, realizările efective, marcate de accentuarea declinului producției după 1984 (creșterea medie reală a PNB pentru întreaga perioadă 1981-1989 fiind de numai 1,4% iar a PIB de 1,0%). După anii de expansiune rapidă anteriori lui 1980 (între 1971 și 1980 creșterea medie a PIB fiind de 7,6%. From Plan to Market, 1996, p.173), încetinirea creșterii a generat astfel o puternică nemulțumire, cu atât mai mult cu cât declinul economiei a atras după sine în mod inherent și eșecul politicii sociale. Incompatibilitatea reciprocă a scopurilor fixate de către PCR pe agenda macro-economică (atingererea unui nivel foarte ridicat al investițiilor și, simultan, creșterea constantă a calității vieții) a avut drept corespondent în plan micro-economic conflictul dintre nevoie de eficientizare generală a factorilor de producție și necesitatea motivării adecvate a personalului muncitor. Incapacitatea conducerii politice de a rezolva în cadrul

structurilor economiei de comandă (nespusă nici unui program de reformă până în 1989) această contradicție (sesizată de altfel și de teoria economică comună; Constantinescu, 1973, p.32-42) a stat la baza unei serii de disfuncții în planul organizării și funcționării întreprinderilor sociale (sub-motivarea forței de muncă și în special a celei înalt calificate, declinul inovației și al productivității muncii), cărora li s-a răspuns într-o manieră stalinistă, prin adoptarea unor măsuri ineficiente de tip administrativ: angajarea tuturor unităților economice de stat în "întrecerea socialistă" (ca substitut al pieței libere), suplinirea forței de muncă agricole din sectorul cooperativist cu o masivă forță de muncă urbană (personal militar, elevi, studenți, funcționari) și generalizarea -prin Legea 2/1983- a acordului global în unitățile de stat, o măsură prin care, datorită supracopării forței de muncă, s-a accentuat fenomenul demotivării personalului de înaltă calificare.

Menținerea agendei economico-sociale extrem de voluntariste și în mod special insistența PCR de a se realizea un ritm înalt al acumulării în paralel cu restrângerea consumului și a importurilor a impiedicat astfel atingerea chiar și a obiectivelor sociale considerate vitale pentru desăvârșirea în linii mari a proiectului societății sociale multilateral dezvoltate; ne referim aici în primul rând la politica locuirii (urbane și rurale), al cărei sem-i-eșec poate fi surprins cel puțin în manieră cantitativă: Directivele Congresului al XII-lea prevedea construirea de către stat a 1,1 milioane apartamente în cincinalul 1981-1985 dar au fost realizate efectiv circa 700.000 iar în cincinalul următor au fost construite din fondurile statului 673.000, față de 725.000 prevăzute (Congresul al XII-lea al PCR, 1981, p. 722; Directivele Congresului al XIII-lea al PCR, 1984, p.13 și 50, Programul-directivă al Congresului al XIV-lea al PCR, 1989, p.9).

GENEZA REVOLUȚIEI ROMÂNE DIN 1989

Tabelul 6.

Ritmul mediu anual de creștere a Produsului Social și Produsului Național Brut, 1981-1989. Indicatori de plan și rezultate reale (în procente)

Produsul Social	Produsul Național Brut
Prevederi pentru planul cincinal 1981-1985: 6,0-6,6	Creșterea medie anuală reală în cincinalul 1981-1985: 3,3
<i>Prevederi anuale-</i>	<i>Rezultate anuale-</i>
1981: 6,1	1981: 0,0
1982: 4,5	1982: 4,5
1983: 4,1	1983: 5,9
1984: 4,6	1984: 5,6
1985: 7,0	1985: 0,6
Prevederi pentru planul cincinal 1986-1990: 5,0-5,7	Creșterea medie anuală reală în cincinalul 1986: 0,5
<i>Prevederi anuale-</i>	<i>Rezultate anuale-</i>
1986: 7,0-8,0	1986: 2,4
1987: 6,0-6,5	1987: 0,9
1988: 6,0-6,5	1988: 0,1
1989: 5,5-6,5	1989: -5,4

Surse: Coloana 1 - *Congresul al XII-lea al PCR* (București, Editura Politică, 1981), p.690;

Congresul al XIII-lea al PCR (București, Editura Politică, 1985), p. 544;

Legile de adoptare a Planului Național Unic de Dezvoltare Economico-Socială a RSR: 1/1980, 19/1981, 7/1982, 16/1983, 17/1984, 2/1985, 21/1986, 3/1987, 11/1988, publicate în Colecția de legi și decrete (Consiliul de Stat, Sectorul Buletinului Oficial și al Publicațiilor Legislativă, 1981-1988).

Coloana 2 - Calculat pe baza *World Tables 1993* (Baltimore and London: The John Hopkins University Press, 1993), p. 500-501.

În ceea ce privește cheltuielile publice destinate sănătății, fondurile alocate de statul român au fost printre cele mai reduse în comparație cu celelalte țări CAER (numai 1,9% din PIB în 1987. Grigorescu, 1993, p. 242), fapt ce explică deteriorarea, în anii '80, a indicatorilor demografici și de sănătate: creșterea mortalității (inclusiv, începând cu 1985, a mortalității infantile), ca și a incidenței unor boli infecțioase precum hepatita virală și tuberculoza indică gradul afectării condițiilor de trai și reducerea ge-

nerală a eficienței politiciei sociale în domeniul sănătății. Coroborate cu statisticile referitoare la creșterea, în aceeași perioadă, a frecvenței nou-născuților sub-ponderali, a mortalității prin boli cardio-vasculare, a frecvenței anemiei nutriționale și a rahițismului, datele de mai jos întregesc, așa cum a arătat V. Trebici (1991), tabloul genocidului ascuns și al adevărului atentat la securitatea biologică a societății românești comis în anii '80.

Tabelul 7.

Rata brută de mortalitate și rata mortalității infantile, 1979-1989

	1979	1981	1983	1985	1986	1987	1988	1989
Decedați la 1000 locuitori	9,9	10,0	10,4	10,9	10,6	11,1	11,0	10,7
Decedați sub 1 an la 1000 de născuți-vii	31,6	28,6	23,9	25,6	23,2	28,9	25,4	26,9

Sursă: *Anuarul demografic al României*, 1996, Comisia Națională pentru Statistică, p.183-223.

Tabelul 8.

Cazuri noi de îmbolnăvire cu hepatită virală și tuberculoză la 100.000 de locuitori, 1980-1989

	1980	1985	1986	1987	1988	1989
Hepatită virală	227,3	174,7	228,1	242,9	306,9	351,4
Tuberculoză	61,0	50,7	51,2	53,3	56,2	58,3

Sursă: *Anuarul Statistic al României* 1993, Comisia Națională pentru Statistică, p.238-239.

Pe aceeași linie de marginalizare a politiciei de protecție socială s-a înscris și reducerea cheltuielilor destinate învățământului (ca procent din bugetul social-cultural) de la 24,9% în 1980 la 15,4% în 1989 (Georgescu, 1992, p. 291) și a numărului facultăților și al studenților (tabelul 9). După cum se constată, în 1989 numărul facultăților s-a înjumătățit față de anul 1970, deși între timp populația țării crescuse cu 3 milioane. În schimb, liceele cu profil industrial și școlile profesionale au cunoscut un avânt deosebit, numărul absolvenților acestora crescând între 1980 și 1989, expresie a politiciei de "integrare a învățământului cu producția" (tabelul 10). De asemenea, deși numărul unităților de cercetare științifică, inginerie tehnologică și proiectare a crescut între 1980 și 1989 de la 193 la 286, personalul specializat efectiv în munca de cercetare științifică a scăzut cu

21,4%, în timp ce personalul auxiliar (muncitori, personal de întreținere și administrativ) a crescut cu 25,4% (Ionete, 1993, p. 69). Efectele negative ale acestei politici anti-științifice și anti-intelectuale s-au concretizat în deteriorarea calității capitalului uman și în reducerea potențialului creativ autohton, elemente de natură a accentua decalajul tehnologic al economiei și deficitul de competitivitate externă a produselor românești.

Sub-performancea strategiei de modernizare adoptate de PCR a fost deci dublă, atât din punct de vedere economic cât și social, datorită în principal bazării pe un mix de politici publice extrem de rigide, neadaptate cerințelor pieței interne și externe și generatoare de importante externalități negative, , aşa cum o demonstrează amplificarea efectelor negative în planul

Tabelul 9.

Numărul facultăților și al studenților, 1970-1989

	1970	1980	1985	1986	1987	1988	1989
Totalul facultăților	195	134	132	101	101	101	101
Totalul studenților înscrși	151.885	192.769	159.798	157.174	157.041	159.465	164.507

Sursă: *Anuarul Statistic al României* 1990, Comisia Națională pentru Statistică, p.162-165, 656-657.

Tabelul 10.

Numărul absolvenților de licee, 1970-1989

	1970	1980	1989
Licee real-umaniste	81.344	-	-
Licee agro-industriale	5.621	12.496	20.351
Licee industriale	3.233	112.963	145.722
Școli profesionale și de ucenici	99.007	69.951	150.772

Sursă: *Anuarul Statistic al României* 1990, Comisia Națională pentru Statistică, p.142-143.

GENEZA REVOLUȚIEI ROMÂNE DIN 1989

sănătății publice și învățământului și, de asemenea, afectarea accentuată a calității mediului în perioada 1985-1989 în urma creșterii emisiunilor de noxe poluanțe necontrolate (Ionete, 1993, p.117-125). Eșecul economiei de comandă este ilustrat în plus și de apariția fenomenului șomajului, care, deși negat în mod oficial (ca reprezentând o tară exclusiv capitalistă), ajunsese la sfârșitul anilor '80 la o rată de circa 5% (Zamfir și Zamfir, 1995, p. 415), precum și de faptul că în intervalul 1980-1989 totalul pierderilor pe economie a crescut de 4,5 ori (Ionete, 1993, p.105). Începând cu cincinalul 1981-1985, atât produsele alimentare de bază (pâinea, carnea, laptele, uleiul, zahărul) cât și energia au fost rationalizate prin cartele și cote, indicator evident al unui important deficit al ofertei, a cărui ampliere este evidențiată de extinderea pieței negre și a micului trafic de frontieră precum și de faptul că, la începutul anului 1990, gradul de acoperire în bunuri și servicii a masei monetare aflate în circulație era de numai 7% (Zamfir, 1993, p. 325).

Eșecul politicii economico-sociale a generat, așa cum am arătat, o creștere a mortalității și a incidenței bolilor infecțioase asociate sărăciei. Procesul de săracire a populației este relevat însă și de creșterea, între 1980 și 1989, a ponderii cheltuielilor alimentare în structura bugetelor familiilor de țărani și de salariați (excepție au făcut pensionarii, la nivelul cărora protecția socială prin pensii a fost asigurată într-o proporție mai satisfăcătoare): de la 63,7% pentru o familie de țărani și 45,6% pentru una de salariați în 1980, s-a ajuns în 1989 la 70% respectiv 51,1%, adică la niște valori apropiate anului 1960 (Anuarul Statistic al României, 1990, p.131).

Dacă politica de prelevare masivă a surplusurilor populației s-a realizat la nivelul țărănimii prin intermediul măsurilor drastice de control a producției (de exemplu prin obligativitatea predării către stat a

produselor la prețuri foarte scăzute și prin pedepsirea tăierii animalelor proprii), în cazul muncitorimii și categoriilor de mijloc ea a fost dusă la îndeplinire prin înghețarea veniturilor salariale (între 1980 și 1989 salariul real a scăzut de altfel cu 5%) și prin intermediul programului de participare cu părți sociale la fondul de dezvoltare economică. Creșterea sărăciei materiale și amplificarea insatisfacției referitoare la nivelul de trai și calitatea serviciilor sociale constituie astfel evoluțiile care au determinat o relativ rapidă deteriorare a calității vieții de-a lungul întregului deceniu 9. Într-una dintre puținele cercetări sociologice realizate la nivel național în acea perioadă (Zamfir, 1984) a fost pusă în evidență disonanța înaltă dintre, pe de o parte, aspirațiile și necesitățile populației și, pe de altă parte, condițiile economico-sociale reale: la începutul anilor '80, categoriile cele mai puțin satisfăcute cu privire la raportul dintre veniturile proprii și necesități erau, în marea lor majoritate, cadrele medii (funcționarii, maștrii, tehnicienii, cadrele medii sanitare) și intelectualii (inginerii, economistii, cercetătorii științifici și proiectanții, medicii, cadrele didactice, artiștii și cadrele cu pregătire superioară din domeniul culturii), excepțându-i însă pe lucrătorii din servicii (comerț, hoteluri și restaurante) care erau în mod firesc principalii beneficiari ai economiei penuriei (*shortage economy*). Această constatare sociologică confirmă concluziile obținute de sociologia și știința politică occidentală (teoria dezvoltării politice) referitoare la decalajul înalt care există în mod tipic în societățile în curs de dezvoltare între ritmul modernizării culturale și cel al modernizării tehnico-economice. Acest decalaj puternic disonant și generator deci de instabilitate politică latentă s-a manifestat cu cea mai mare intensitate la palierile de mijloc și superioare ale ierarhiei sociale (exceptând firește membri nomenclaturii și ai categoriilor favorizate de existența deficitului

ofertei de bunuri și servicii), astfel încât procesul de adâncire a diferențierii sociale și de expansiune a clasei de mijloc a constituit o sursă structurală foarte importantă de rezistență socială față de politica de egalizare socială și de discriminare pozitivă în favoarea muncitorimii. În ceea ce privește creșterea numerică a clasei de mijloc și a tehnocrației, două categorii a căror specificitate în cadrul structurii sociale era dată nu de existența averii sau a capitalului material, ci de prezența capitalului cultural - rezultat al nivelului ridicat de educație, tabelul 22 oferă o imagine generală a dinamicii forței de muncă ocupate în perioada de modernizare economică accelerată cuprinsă între 1970 și 1989. Observațiile sociologice dintr-o altă cercetare realizată înainte de revoluție (Cazacu, 1988) au evidențiat (în completarea concluziei anterioare referitoare la decalajul dintre aspirațiile și nivelul de trai real al clasei de mijloc și intelectualității) că, în pofta politiciei de omogenizare a averii și veniturilor, consistența de status la nivelul structurii sociale înregistra în anii '80 o valoare redusă. Acest indicator relevă astfel foarte clar faptul că modernizarea și transformările de structură operate în economie au atras după sine accelerarea inerentă a proceselor de mobilitate și diferențiere socială, pozițiile ocupate de actorii sociali pe diferitele scări și ierarhii sociale înțețând a mai fi puternic corelate, precum în stadiul tradițional al dezvoltării economico-sociale.

Tabelul 11.

Populația ocupată pe sectoare ale economiei naționale, 1970-1989

(în procente față de total)

	1970	1980	1985	1987	1989
Agricultură și silvicultură	49,3	29,8	28,9	28,6	27,9
Industria și construcții	30,8	43,8	44,5	44,8	45,1
Servicii*	19,9	26,4	26,6	26,6	27,0

Sursă: Calculat după Anuarul Statistic al României, 1990, p. 102-103.

* = Transporturi, telecomunicații, comerț, învățământ, cultură și artă, știință și deservire științifică, ocrotirea sănătății, asistență socială, cultură fizică, administrație publică, gospodărire comună, alte ramuri.

La nivelul muncitorimii, nemulțumirea față de politica partidului a fost determinată de neîmplinirea obiectivelor și promisiunilor asumate de către conducerea politică, în special cu privire la creșterea nivelului de trai și a calității generale a vieții. De asemenea, ca și în cazul clasei de mijloc, creșterea inegalității percepute față de minoritatea privilegiată a activiștilor de partid a stat la baza unui intens sentiment de frustrare colectivă, derivat din contradicția existentă între realitatea social-politică și valorile fundamentale ale societății socialiste, egalitatea și echitatea. Într-o perioadă a privațiunilor extreme și într-un regim ce nu înceta să se declare pro-egalitar, evidențele avantajelor economice, sociale și politice ale nomenclaturii au constituit o importantă sursă de nemulțumire și deci de instabilitate politică latentă.

Acumularea tensiunilor în cadrul sistemului politic și accentuarea dezechilibrului dintre cererile nesatisfăcute ale populației și politicile inflexibile ale partidului-stat au dat naștere, în decada premergătoare revoluției, unei serii de comportamente de revoltă individuale și colective, consemnate cu mai multă sau mai puțină acuratețe de istoriografie (Shafir, 1985; Nelson, 1988; Georgescu, 1992 și 1994; Rateș, 1994; Deleanu, 1997). În această categorie s-au înscris, alături de fenomenul individual al dizidenței (prezent îndeosebi în rândul intelectualității și stimulat, precum în cazul mișcării inițiate de P. Goma, de afirmarea pe plan interna-

GENEZA REVOLUȚIEI ROMÂNE DIN 1989

țional în anii '70 a ideologiei drepturilor omului), greva muncitorilor din Valea Jiului (1977), tentativa de sindicalizare pe baze non-comuniste din 1979 (mișcarea Sindicatului Oamenilor Liberi din România, ce a mobilizat muncitori din Turnu Severin, Ploiești, Constanța, Târgu Mureș, Timișoara), greva minerilor maramureșeni din 1983, grevele din Cluj și Turda (1986) precum și grevele și protestele muncitorilor și studenților din Iași (februarie 1987) și Brașov (noiembrie 1987). Alături de aceste manifestări de opozitie izolată, brutal întrerupte de intervenția organelor de represiune, există și un indicator mai puțin vizibil al insatisfației politice și anume amplificarea dorinței de emigrare, numărul total al emigrantilor crescând de la 24.712 în 1980 la 41.363 în 1989 (Anuarul Statistic al României, 1995, p. 134).

Modul în care regimul comunist a răspuns pe plan economic și politic acestor cereri și nemulțumirii difuze existente în întreaga societate a determinat specificul auto-reglării sistemului politic românesc la sfârșitul anilor '80. Persistența și chiar accentuarea represiunii dictatoriale, blocarea articulării intereselor sociale, controlul strict exercitat asupra comunicării sociale și participării politice și, în fine, blocarea circulației elitelor politice au anulat posibilitatea unei schimbări reformiste de tip incrementalist. Redusă la simpla înlocuire (de către partid) a șefilor funcționari de partid și de stat și completată cu permutări similare de personal la nivel județean și local, schimbarea politică în cadrul sistemului politic comunist a fost limitată deci la modificări individuale superficiale, constituind astfel din punct de vedere funcțional o formă de auto-reglare negativă ce a servit în fapt întăririi structurii închise de putere controlate de PCR și secretarul său general. În plan economic, conducerea partidului a refuzat în mod similar inițierea reformelor structurale și a descentralizării deciziei economice, optând, dimpotrivă, pentru întărirea mecanismelor de comandă

de tip stalinist. În acest sens, trebuie menționat că stabilirea prețurilor de producție și de livrare, a taxelor vamale precum și a altor elemente economico-financiare ce țineau fiecăruia de sfera deciziei ministeriale sau a centralelor economice, fie chiar de cea micro-economă au continuat să fie reglementate până în 1989 prin decrete prezidențiale. De asemenea, neficienței unităților economice sociale i s-a răspuns prin dublarea circuitelor de decizie, soluție tipică sistemelor decizionale autoritare: în 1983 au fost adoptate aşa-numitele Programe Naționale privind "obținerea unor recolte sigure și stabile în agricultură", "creșterea productivității muncii" și "ridicarea nivelului tehnic și calitativ al producției", care nu au făcut decât să se suprapună planurile și indicațiile deja existente. În mod similar, în 1987 însuși Comitetul de Stat al Planificării a fost supus "restructurării": comasat prin Legea 6/1987 cu Consiliul Național al Științei și Tehnologiei, CSP a devenit aparatul de secretariat al Consiliului Suprem al Dezvoltării Economice și Sociale (creat în 1973 și considerat de partid drept "parlament economic" și "cameră legislativă a partidului și a statului"), operațiune prin care s-a vizat o dată în plus creșterea controlului politic al președintelui asupra economiei.

În fine, pentru a ascunde subperformanța politicilor sale publice, conducerea statului comunist a procedat atât la falsificarea statisticilor oficiale cât și la cenzurarea informațiilor referitoare la deciziile politice luate la nivel înalt. Astfel, dacă în 1981 Anuarul Statistic al RSR avea 734 de pagini (dintre care 91 consacrate capitolului privind Industria și 64 Învățământului și Culturii), în 1987 Anuarul a ajuns să cuprindă numai 127 de pagini (17 alocate Industriei și 11 Învățământului și Culturii). De asemenea, indicele de dezinformare statistică privind mărimea venitului național a atins în 1988 valoarea de 18%, iar în ceea ce privește producția de

cereale a înregistrat în 1989 valoarea de 300% (Ionete, 1993, p.19, 20). În sfera legislativă, acțiunile de diminuare a transparenței deciziei politice s-au materializat prin publicarea în Buletinul Oficial al RSR numai a unei părți din decretele Consiliului de Stat (cele normative în principal) iar în publicația trimestrială "Colecția de legi și decrete" editată de Consiliul de Stat numărul actelor normative emise de MAN, Consiliul de Stat sau Președintele RSR s-a redus în mod constant în perioada 1980-1989 (în anii 1981, 1986 și 1988 nu a fost publicat de altfel nici unul din decretele prezidențiale emise): cele patru volume ale "Colecției de legi și decrete", care aveau în anul 1980 2.057 de pagini au fost comprimate progresiv, până când am ajuns în 1989 la un singur volum de 239 de pagini (ce cuprindea o selecție a actelor normative emise până la 30 septembrie 1989).

Optând pentru non-reformarea economiei și a sistemului de putere, regimul comunist a făcut astfel inevitabilă auto-reglarea "de jos" a sistemului politic, acțiunile revoluționare din decembrie 1989 înscrindu-se din acest punct de vedere în categoria schimbării prin colaps sistemic. Delegitimarea totală a regimului a fost relevată astfel de participarea cvasi-unanimă a tuturor categoriilor sociale urbane, de amplierea revendicărilor, care nu s-au limitat la sfera strict economică legată de creșterea nivelului de trai, ci au vizat transformarea radicală a structurii de putere uni-partidiste și dictatoriale, de disoluția tuturor instituțiilor regimului (exceptând armata) și, în fine, de absența mișcărilor contra-revoluționale. În ceea ce privește distribuția comportamentelor revoluționare, un imperfect dar util indicator este oferit de "harta" asociațiilor urmașilor eroilor-martiri, răniților și reținuților în revoluție, înființate în mod legal până la data de 30 decembrie 1992 (deci anterior declanșării "inflației" de asociații de acest tip, care au proliferat după 1992) și care, aflându-se în consonanță cu distribuția greivelor

și revoltelor anterioare lui 1989 (în București, Transilvania și Banat fiind plasate 15 din cele 20 de asociații), relevă o diferențiere regională a "capitalului civic" ce se va regăsi în dezvoltarea politică post-revoluționară.

Tabelul 12.

Distribuția pe provincii istorice a asociațiilor de urmași ai eroilor-martiri, răniților și reținuților în revoluția română din decembrie 1989, înființate până la data de 30 decembrie 1992

	Numărul asociațiilor
Oltenia	1
Muntenia	2
Dobrogea	1
Moldova	0
Banat	3
Transilvania	7
Crișana-Maramureș	1
Municipiul București	5

Sursă: Hotărârea Guvernului României 566/1996, Anexa nr. 1 la Regulament.

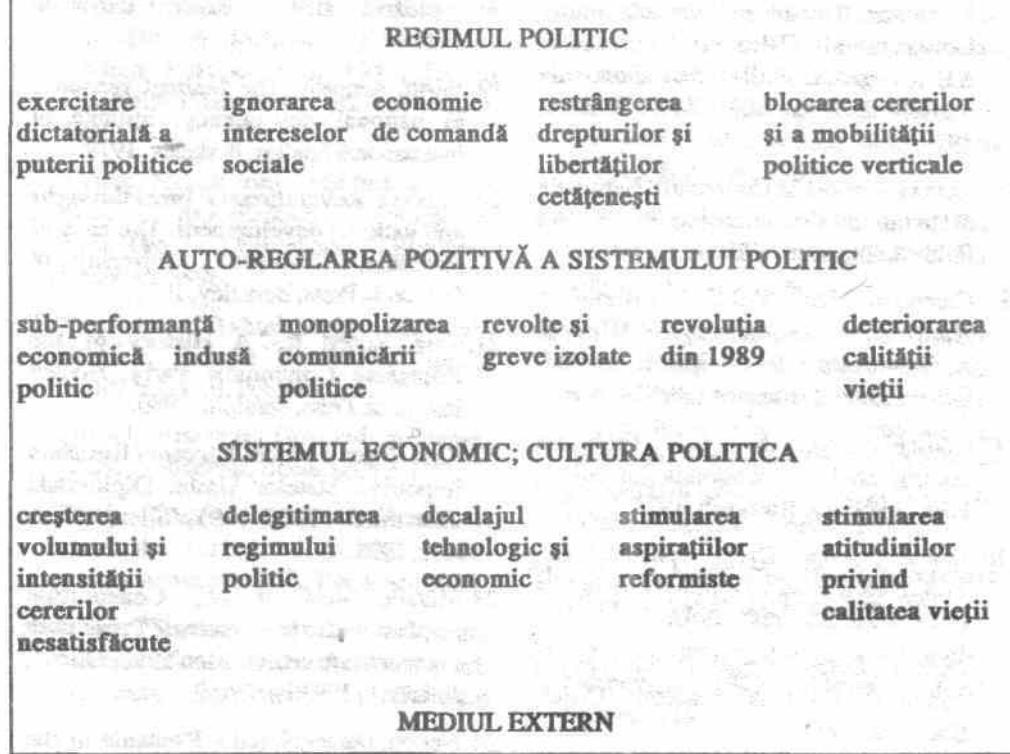
Din punct de vedere istoric și comparativ, revoluția română din 1989 reprezintă o sincronizare (târzie) cu dezvoltările democratice ale societăților din blocul sovietic iar din punct de vedere funcțional constituie mecanismul prin care s-a realizat auto-reglarea pozitivă a sistemului politic, permitând restabilirea controlului societății (mai precis a actorilor și categoriilor urbane active politic) asupra mecanismelor de articulare și agregare a intereselor și de decizie politică. Revoluția nu a fost deci un fenomen "punctual" generat de factori de moment, cauzele sale fiind constituite de ineficiența politicilor statului, de exercitarea discreționară a puterii politice, de izolare regimului de societate precum și, în plan general, de consecințele sociale și culturale ale procesului de modernizare economică, con-

GENEZA REVOLUȚIEI ROMÂNE DIN 1989

secințe pe care regimul le-a negat și respins cu consecvență de-a lungul anilor '70 și '80. Analiza sociologică arată astfel că tranziția *sistemică* a început înainte de revoluție, acțiunile revoluționare fiind orientate, în esență, către sincronizarea funcționării regimului politic cu dezvoltarea economică, socială și culturală a sistemului social românesc. La originea schimbărilor instituționale ce au debutat în decembrie 1989 stau, în concluzie, schimbările anterioare înregistrate la nivelul culturii politice, determinate la rândul lor de factorii pe

care i-am analizat anterior și a căror (inter)acțiune este prezentată în Figura 5 (fără îndoială, analiza calitativă de tip istoriografic-antropologic este cea care va evidenția pe larg diferitele aspecte și detaliile ale dezvoltărilor culturale din perioada comunătății atât la nivelul elitelor cât și a maselor). Înțelegerea dinamicii problemelor pre-tranziției și a impactului lor politic reprezintă, credem, una dintre condițiile fundamentale pentru o evaluare obiectivă a performanței guvernărilor post-comuniste.

Figura 2.
Dinamica socio-politică pre-revoluționară.

Note și bibliografie

1. Anuarul Statistic al Republicii Socialiste România. Direcția Centrală de Statistică, 1981, 1987.
2. Anuarul Statistic al României. Comisia Națională pentru Statistică, 1990, 1991, 1993 și 1995.

3. Anuarul Demografic al României. Comisia Națională pentru Statistică, ediția 1996.
3. Boia, Lucian (coord.), Miturile comunismului românesc, Nemira, București, 1998.
4. Cazacu, Honorina (coord.), Structură socială. Diversificare, diferențiere, omogenizare. Editura Academiei RSR, București, 1988.
5. Ceaușescu, Nicolae, Raport la cel de-al XI-lea Congres al Partidului Comunist Român, Editura Politică, București, 1974.
6. xxxxxx Raportul Comitetului Central cu privire la activitatea Partidului Comunist Român în perioada dintre Congresul al XI-lea și Congresul al XII-lea și sarcinile de viitor ale partidului, București, Editura Politică, 1979.
7. xxxxxx. Raport la Conferința Națională a Partidului Comunist Român. Editura Politică, București, 1987.
8. Ciubotaru, Ion, Politica externă a României sociale. Direcții fundamentale, principii, acțiuni. Editura Politică, București, 1987.
9. Constantinescu, N. N.- Problema contradicției în economia socialistă, Editura Politică, București, 1973.
10. Deleanu, Ioan- Drept constituțional. Tratat elementar, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1980.
11. Deletant, Dennis- România sub regimul comunist, Fundația Academia Civică, București, 1997.
12. Georgescu, Vlad- Politică și istoric. Caузul comuniștilor români, 1944-1977, Humanitas, București, 1991.
13. xxxxxx. Istoria românilor. De la origini până în zilele noastre, ediția a III-a, Humanitas, București, 1992.
14. xxxxx România anilor '80, Jon Dumitru Verlag, München, 1994.
15. Gorbaciov, Mihail- Raportul politic al Comitetului Central al PCUS la Congresul XXVII al partidului, Editura Agentici de Presă Novosti, Moscova, 1986.
16. Grigorescu, Constantin (coord.)- Nivelul dezvoltării economico-sociale a României în context european, 1989, Editura Expert, București, 1993.
17. Ionescu, Ghiță- Comunismul în România, Litera, București, 1994.
18. Ionete, Constantin- Criza de sistem a economiei de comandă și etapa sa explozivă, Editura Expert, București, 1993.
19. Jowitt, Kenneth- The leninist response to national dependency, Institute of International Studies, Berkeley, 1978.
20. xxxxxx Revolutionary breakthroughs and national development. The case of Romania, 1944-1965, University of California Press, Berkeley, 1971.
21. King, Robert R.- A History of the Romanian Communist Party, Hoover Institution Press, Stanford, 1980.
22. Kirk, Roger și Mircea Răceanu- România împotriva Statelor Unite. Diplomatia absurdului, 1985-1989, Silex, București, 1995.
23. Muraru, Ioan et al., Constituțiile române. Texte. Note. Prezentare comparativă, R.A. Monitorul Oficial, București, 1993.
24. Nelson, Daniel N. (ed.)- Romania in the 1980s, Westview Press, Boulder, 1981.
25. Nelson, Daniel N.- Romanian politics in the Ceausescu era, Gordon and Breach Science Publishers, New York, 1988.
26. "Poverty, children and policy: responses for a brighter future", Regional

GENEZA REVOLUȚIEI ROMÂNE DIN 1989

- Monitoring Report, 3/1995. Florence: UNICEF, 1995.
27. Rates, Nestor, România: revoluția încălcită, Litera, București, 1994.
28. Rațiu, Ion, România de astăzi. Comunism sau independentă? Condor, București, 1990.
29. Roman, Viorel, The romanian economic politics: a development strategy, Falk, Offenbach, 1988.
30. Shafir, Michael, Romania. Politics, economy and society: political stagnation and simulated change. Frances Pinter, London, 1985.
31. Stokes, Gale (ed.) - From stalinism to pluralism. A documentary history of Eastern Europe since 1945, Oxford University Press, New York and Oxford, 1991.
32. Tânase, Stelian, Elita politică și dinamica modernizării, România, 1948-1965, Universitatea București, București, 1996.
33. Tismăneanu, Vladimir, Reinventarea politicului. Europa Răsăriteană de la Stalin la Havel, Polirom, Iași, 1997.
34. Trebici, Vladimir, Genocid și demografie, Humanitas, București, 1991.
35. Zamfir, Cătălin (coord.), Indicatori și surse de variație a calității vieții. Editura Academiei RSR, București, 1984.
36. xxxxx "Sistemul de salarizare pentru perioada de tranziție la economia de piață: experiența României", în Calitatea Vieții, 4/1993.
37. Zamfir, Elena și Cătălin Zamfir (coord.), Politici sociale. România în context european, Editura Alternative, București, 1995.
38. *** Curs de socialism științific, ediția a doua revăzută și adăugită, Editura Politică, București, 1975.
39. *** - Dictionar politic, Editura Politică, București, 1975.
40. *** Congresul al XII-lea al Partidului Comunist Român, Editura Politică, București, 1981.
41. *** - Directivele Congresului al XIII-lea al Partidului Comunist Român cu privire la dezvoltarea economico-socială a României în cincinalul 1986-1990 și orientările de perspectivă până în anul 2000, Editura Politică, București, 1984.
42. *** Congresul al XIII-lea al Partidului Comunist Român, Editura Politică, București, 1985.
43. *** Programul-directivă al Congresului al XIV-lea al Partidului Comunist Român cu privire la dezvoltarea economico-socială a României în cincinalul 1991-1995 și orientările de perspectivă până în anii 2000-2010, Editura Politică, București, 1989.
44. *** - Timișoara, 16-22 decembrie 1989, Editura Facultății de Filologie, Timișoara, 1990.
45. *** - Însemnări din zilele revoluției. Decembrie 1989, Editura Militară, București, 1990.